

SCHRIFTELIJKE VRAAG

nr. 12

van **BRECHT WARNEZ**

datum: 29 september 2021

aan **HILDE CREVITS**

VICEMINISTER-PRESIDENT VAN DE VLAAMSE REGERING, VLAAMS MINISTER VAN ECONOMIE, INNOVATIE, WERK, SOCIALE ECONOMIE EN LANDBOUW

Open Access-beleid - Initiatieven

Open Access is een brede internationale academische beweging die streeft naar vrije, gratis online toegang tot wetenschappelijke informatie, zoals publicatie en data. Het zorgt ervoor dat wetenschappelijke resultaten sneller en breder bekend geraken, zijn een impuls voor de wetenschap en zijn kostenbesparend op lange termijn.

In 2018 werd door cOAlition S daarom het Plan S gelanceerd, dat ernaar streeft om alle (publiek gefinancierd) onderzoek vrij beschikbaar te maken voor een zo breed mogelijk publiek door onderzoeksresultaten en publicaties niet langer achter een betaalmuur te plaatsen. Het initiatief wordt gesteund door een brede coalitie van nationale onderzoeksfinanciers (bv. Nederlandse NWO, Duits DFG, Zwitsers FNSNF, Luxemburgs National Research Fund, Polish National Science Centre etc.) en internationale organisaties, waaronder de Europese Commissie, Wellcome Trust, Bill & Melinda Gates Foundation, World Health Organization, UNICEF, UNDP, World Bank, Templeton Foundation etc.

Onderzoekers die door die organisaties gefinancierd worden hebben volgens Plan S een verplichting om hun onderzoek in open access te publiceren. Academische uitgevers participeren ook én erkennen en respecteren die verplichting. Hierdoor wordt het onderzoek dat door die organisaties gefinancierd wordt plots vrij toegankelijk voor iedereen.

Ook Vlaanderen zet al langer in op Open Access. Zo verplicht het FWO - conform het Algemeen reglement van het FWO (art. 2, §2) - dat onderzoeksresultaten in open access gepubliceerd worden. Dit vanuit het principe dat onderzoek gesubsidieerd met publieke middelen beschikbaar moet zijn voor het grote publiek.

De Vlaamse Regering en de minister willen bovendien voluit de kaart van Open Science trekken. Het regeerakkoord geeft dan ook aan: "Wetenschappelijk onderzoek, gefinancierd met publieke middelen, dient zo snel mogelijk publiek toegankelijk te worden, volgens het principe 'zo open als het kan, zo gesloten als nodig'." Op initiatief van de minister werd daarom het Vlaams beleidsplan Open Science en de oprichting Open Science Board door de Vlaamse Regering goedgekeurd.

1. Op welke manier wil de minister open access in Vlaanderen verder stimuleren? Welke initiatieven zal ze ter zake nemen?
2. Hoe kijkt de minister naar initiatieven als Plan S? Vindt ze het opportuun dat initiatieven als Plan S door bv. het FWO ondertekend worden? Of ziet ze meer mogelijkheden in een eigen Vlaams alternatief (bv. een Vlaamse right retention obligation)?

HILDE CREVITS

VICEMINISTER-PRESIDENT VAN DE VLAAMSE REGERING, VLAAMS MINISTER VAN ECONOMIE, INNOVATIE, WERK, SOCIALE ECONOMIE EN LANDBOUW

ANTWOORD

op vraag nr. 12 van 29 september 2021

van **BRECHT WARNEZ**

1. Op 20 december 2019 keurde de Vlaamse regering het "Open Science beleid voor Vlaanderen en de oprichting van de Flemish Open Science Board" goed (VR 2019 2012 DOC 1265/1bis). Teneinde aan de diverse uitdagingen met betrekking tot Open Science tegemoet te komen, en alle Vlaamse stakeholders te verenigen in een gedeelde toekomstvisie t.a.v. Open Science en de EOSC, werd begin 2020 Flemish Open Science Board opgericht, die gesteund door technische werkgroepen, waarin de bestaande expertise in het veld maximaal wordt geconsolideerd, het beleid kan adviseren over de te nemen stappen om Vlaanderen volop te integreren in deze internationale tendens.

Deze transitie vergt investeringen in infrastructuur en in human resources. De Vlaamse Regering investeert 5 miljoen euro per jaar in Open Science, teneinde invulling te geven aan Europese engagement ter zake. De Flemish Open Science Board werd de rol toebedeeld op basis van expertise de verdere uitrol van dit project uit te werken.

Met de Mededeling aan de Vlaamse Regering van 4 december 2020 werden de roadmap, de KPI's en het meerjarenplan van de Flemish Open Science Board voorgesteld (VR 2020 0412 MED.0379/1).

Naast KPI's voor ORCID iD, Datamanagementplannen, FAIR Data en Open Data, werd ook een KPI voor Open Access voor Publicaties voorgesteld. Op basis van een nulmeting die gebeurde in het voorjaar van 2021, worden de diverse kennisinstellingen ondergebracht in 3 ambitiecategorieën, die in 2025 moeten leiden tot 80% open access publicaties.

Zoals vermeld in de vraag, geldt bij het FWO de verplichting dat publicaties die uit FWO-financiering voortvloeien via Open Access gepubliceerd worden. Door het FWO wordt het ook aanbevolen om dit eveneens voor andere/ niet door FWO gefinancierde publicaties te doen.

In 2021 hebben de Vlaamse universiteiten het aandeel Open Access publicaties via een nulmeting in kaart gebracht. Het FWO heeft o.b.v. de beschikbare data een gewogen gemiddelde berekend en bepaalde zo dat het aandeel Open Access publicaties, die minstens gedeeltelijk met FWO middelen tot stand kwamen, 55,86% bedroeg. Hierdoor komt het FWO effectief terecht in het groeipad met het hoogste ambitieniveau dat was bepaald door de "Flemish Open Science Board" (FOSB), nl. 60% en 80% Open Access publicaties in respectievelijk 2022 en 2023. Op termijn wordt voorzien dat dergelijke metingen kunnen gebeuren via het "Flanders Research Information Space" (FRIS) portaal waarna het FWO de cijfers kan opvolgen. Het ontwikkelen van de technische infrastructuur, die nodig is om connecties tussen publicaties en onderzoeksprojecten te maken, is volop gaande.

Om Open Access in Vlaanderen te stimuleren en zo de bovenstaande ambities waar te maken zet het FWO enerzijds in op het sensibiliseren en anderzijds op de monitoring van onderzoekers.

- Het FWO sensibiliseert haar onderzoekers over het Open Access beleid via verschillende kanalen. Dit gebeurt onder meer via de FWO-website, sociale media en nieuwsbrieven waarbij het belang, de verplichting en de verschillende vormen van Open Access worden toegelicht. Open Access is ook onderdeel van talloze FWO-infosessies waarmee zowel nieuwe als huidige onderzoekers geïnformeerd worden.
 - Het FWO zet in op de monitoring van het naleven van haar Open Access regulering via de hervormde verslaggeving van de FWO-programma's. Hierbij dienen onderzoekers aan te geven per publicatie of men voldoet aan de Open Access regulering. Op basis van haar bevindingen zal het FWO rechtstreeks terug kunnen koppelen naar haar onderzoekers. In de toekomst wordt voorzien dat deze informatie per FWO-project opgevraagd kan worden via het FRIS portaal.
2. Een belangrijke verdienste van Plan S is dat het erin geslaagd is om Open Access meer onder de aandacht te brengen. Desalniettemin is het opmerkelijk dat een aantal van de organisaties die Plan S initieel steunden ook nooit verder gegaan zijn dan het uitdrukken van hun principiële steun, bv. het Duitse DFG en het Zwitserse SNSF, die beiden vermeld worden in de vraag. Zij hebben m.a.w. het plan nooit onderschreven, noch enig engagement aangegaan. Ook binnen de Europese instanties is er geen eensgezindheid, aangezien de Europese Onderzoeksraad (ERC) zich reeds in juli 2020 terugtrok uit Plan S. Drie jaar na lancering blijft het aantal organisaties die Plan S onderschrijven, zeker in de vorm van grotere councils, relatief beperkt. Vooral de ondersteuning van het plan buiten Europa (Verenigde Staten, Japan, etc.) is momenteel nagenoeg onbestaande.

Het plan zet momenteel grotendeels in op twee vormen van Open Access, i.e., zogenaamde Gold Open Access, waarbij de auteur de uitgever vergoedt om een artikel publiek raadpleegbaar te maken en, anderzijds, Green Open Access, waarbij een auteur een artikel, dat peer review heeft ondergaan, zelf archiveert in een publiek raadpleegbare databank. Dit laatste model is momenteel reeds de minimale vereiste die het FWO in Vlaanderen stelt voor FWO-begunstigden, waarbij archivering ten laatste één jaar na publicatie dient te gebeuren. Sinds 2018 wordt deze verplichting mee ondersteund door een federale wet die auteurs het recht geeft om de resultaten van onderzoek, dat ten minste voor de helft met publieke middelen werd bekostigd, na een embargo van twaalf maanden kosteloos ter beschikking te stellen voor sociale en humane wetenschappen en na zes maanden voor andere wetenschappen (Art. XI.196, §2/1 van het Wetboek van Economisch Recht).

Het verschil met Green Open Access conform Plan S gaat over het moment waarop deze publicatie volgens Plan S vrij beschikbaar moet zijn, nl. onmiddellijk na publicatie ("zero embargo") en over het behoud van auteursrechten. Echter, in tegenstelling tot de verplichting vanwege het FWO, wordt de vereiste onder Plan S niet ondersteund door Europese wetgeving. Daarom heeft de coalitie rond Plan S de zogenaamde "Rights Retention Strategy" in het leven geroepen, waarbij auteurs van wetenschappelijke artikels zelf de verplichting op onmiddellijke open access door hun financieringsorganisatie melden aan het tijdschrift waarin men wenst te publiceren, hetgeen dan voorrang zou hebben op de voorwaarden van het tijdschrift in kwestie. Vanwege het ontbreken van een wetgevend kader blijft het echter onduidelijk hoe juridisch sluitend deze aanpak feitelijk is, en dus ook in hoeverre deze aanpak gevolgen zou kunnen hebben voor individuele onderzoekers die in toonaangevende tijdschriften wensen te publiceren.

Meermaals werd, in samenspraak met organisaties zoals de Vlaamse universiteiten en bijvoorbeeld de Jonge Academie, onderzocht of het opportuun was voor het FWO om Plan S te ondertekenen. Tot op heden werd er echter gekozen voor een voorzichtige benadering, en wel om drie redenen, die op hun beurt ook bepalend zijn voor het draagvlak vanuit de onderzoekers zelf:

- Door de beperkte internationale aanvaarding werd er gevreesd dat het moeilijk zou worden voor Vlaamse onderzoekers om in dezelfde tijdschriften te publiceren als hun peers buiten Europa, met een verzwakking van de internationale positie van Vlaamse onderzoekers tot gevolg;
- Aangezien Plan S ook veel belang hecht aan Gold Open Access en men sinds kort ook Diamond Open Access (i.e., met institutionele financiering) bestudeert, zijn hier onvermijdelijk aanzienlijke kosten aan verbonden. Deze kosten financieren met de werkingsmiddelen van het FWO zouden onvermijdelijk leiden tot een verlaging van de slaagkansen;
- FWO is niet het enige Vlaamse financieringskanaal voor fundamenteel en strategisch wetenschappelijk onderzoek. Ook met de BOF-financiering hebben de Vlaamse universiteiten momenteel niet resoluut gekozen voor Plan S. Nochtans kan FWO-financiering niet zomaar los gezien worden van de BOF-middelen en dringt een uniforme en gecoördineerde aanpak zich op. Hierin is dan ook een belangrijke rol weggelegd voor de FOSB.